

A KÖZOKTATÁSI MINISTERNEK A KÖZOKTATÁS ÁLLAPOTÁRÓL AZ ORSZÁGGYÜLÉS ELÉ TERJESZTETT 14. JELENTÉSE.

A közoktatási kormány ez évi jelentésével alaki tekintetben eddigi jelentéseitől eltér, a mennyiben ezuttal jelentését két füzetre osztotta: 1. füzet a népoktatás tanügyéről, a második a közép- és főiskolákról, meg az emberbaráti és közművelődési intézetekről.

Másik ujtítás, hogy az ügy egyes tényezőinek méltatása és a végeredményeket feltüntető számtételek előre vannak bocsátva s a részleteket magukban foglaló táblás kimutatások melléketül vannak adva. Ezen ujtítás által az egész jelentés terjedelme jelentékenyen megapadt, a mi előnyére válik.

A fejezet alatt előre van bocsátva a népiskolai oktatáshoz tartozó főbb tényezők összehasonlító ismertetése. Ez összehasonlítás az 1879. és 1881. év, meg az és az 1880. év között történt.

Ez összehasonlítás szerint: 1. Az egész ország népessége az 1879. évben 13.561,245 lakós levén s 11 év alatt 167,377-el szaporodván, az 1881. évben az ország összes népessége 13.728,622 lakós volt.

2. A tankötelesek száma az 1879. évben 2,284,560 volt; az 1881. évben 165,065 gyermekkel apadott; de a legutóbbi évi létszámot összehasonlítva a megelőző 1880-nal, 22,186 gyarapodás van.

A tényleg iskolába járt gyermekek közt minden 1000 tanköteles közül a 6—12 évesek közül 854 járt iskolába, 145 nem részesült iskolázásban. Ellenben a 13—15 évesek közül 100-ból csak 58 részesült iskolázásban.

Vallás szerént a tankötelesek és tényleg iskolába járók számaránya tekintetében első helyen állanak a r. katolikusok, másodikon az ágostai hitvallásuak, harmadikon a Mózes hitűek, negyediken az unitáriusok, ötödiken a helv, hitvallásuak és azok után következnek a két görög vallásuak.

Az 1880. és 1881. évi viszonyokat hasonlítva össze, az unitárius felekezetre nézve a számok azt a meglepő hanyatlást tanúsítják, hogy a tényleg iskolába járók száma 164 növendékkel apadott; míg ugyanis a 7378 tanköteles közül az 1880. évben 6705 gyermek járt iskolába, az 1881. évben csak 5941.

Ohajtandó, hogy e meglepő jelenségnek a magyarázatát megtaláljuk; s ha csakugyan valóság, ismétlődését meggátoljuk,

A nyelvviszonyokat illetőleg az 1881. évben minden 1000 németajku növendék közül 858 járt tényleg, míg ugyanannyi magyarajku növendék közül 844 járt; e szerént nyelv tekintetében, az iskolába való tényleges járást illetőleg első helyen áll a német, azután jön a magyar és ezt követi a tót. Az összehasonlító táblázatból azonban azt is látjuk, hogy a németajku növendékek száma egy év alatt 1045-tel apadott; a magyarajkuaké pedig 15,643 növendékkel sza-

porodott; aránylag azonban legnagyobb szaporodás volt a tót nyelvű növendékek között, ezek száma az 1880. évi számhoz képest 14,685-tel gyarapodván.

A népiskolák subjectiv viszonyait tárgyaló 1. fejezet következő két cikkelye az iskolábajárás egyéb viszonyairól jelesen a szorgalmi idő megtartásáról és az iskolai mulasztásokról szól, de mert az arbitratívának és ráfogásoknak e két fejezetben foglalt tényezők és adatok összeállítására tág mezőt nyújt, ezért valóságos jelentőségűnek nem tartjuk, méltatásokat mellőzzük, sőt azt az időt, mely szerint 18 millió 101,079 félnapi mulasztás megyéenként százalékokban kimutatattatik, elveszettnek tartjuk; iskolás gyermekeknel számtani pensumoknak megjárja e munka; valóságot, lényegét kereső előtt értéktelen.

Bizonyos tény gyanánt látjuk a kimutatásból, hogy iskolamulasztásért birságul 17,149 frt 64 kr folyt be, a mely iskolai könyvtárakra, szegény tanulók segedelmezésére, taneszközök szerzésére s részben ily czélokra tőkésített.

A jelentés a népiskolák objectiv viszonyait tárgyalja. Látjuk ebből, hogy az országban 10,664 községben van helyt iskola; 1876 községből más helységbe járnak a gyermekek iskolába, 274 községben nem volt iskolázás.

Az iskolával bíró községek száma szaporodik, több oly község nyert saját iskolát, a melyekből a gyermekek más községbe jártak az előtt. Az egyes törvényhatóságok közül kiváló haladás mutatkozik Hunyadmegyében, hol tíz oly községben állított iskola, melyekben azelőtt nem volt. E ponthoz csatlakozik egy igen munkás, de szerintünk nagyon sok valótlanságot magába foglaló táblás kimutatás megyéenként arról, hogy a gyermekek oly községekből, hol nincs iskola, minő távolságra jártak iskolába; a kimutatás szerint 173 községből jártak a gyermekek 4 kilométernyiről iskolába; tehát lett volna egy néhány száz olyan 6—15 éves gyermek, a melyik 3—4 órát gyalogolt volna naponta az iskoláért. Ez hihetlenség.

Hogy hazánkban még 278 községben nem volt iskola, azon nem akadhatunk fenn, ha meggondoljuk, hogy azok a helységek részint nagyobbára a határszéli havasos vidékeken vannak, hol az egyes lakások igazán kilométernyire vannak egymástól, hol egy-egy ugynevezett község mértföldökre nyulik, hol sem érzék, sem mód nincsen az iskolázáshoz; részint pedig oly kicsinyek azok a községek, hogy magokra nem bírnak iskolát állítani, s az ország sem állithat, mert a jelentés szerint egy állami tanító egymagára átlag 579 forintba kerül az államnak, nem véve tekintetbe az iskolák beállításának és fenntartásának költségeit. Ez állapotot túrnünk kell.

Az iskolák száma a megelőző 1880. évhez képest tényleg 98 szaporodást tüntet fel, az apadásokkal szemben legnagyobb mértékben (52) szaporodott az állami iskolák száma és ezek között is igen természetesen az elemi iskoláké.

Az unitárius vallásközönség iskoláinál 2 apadás jeleztetik, két ekklesia ugyanis megszüntette iskoláját, mert a községekben állami iskola állított.

A tényleg levő 15,922 iskola mondhatni vegyes, olyan, hol a

fiúk és leányok együtt tanulnak; csak fiúiskola az iskoláknak $5\frac{1}{2}$ százaléka, a csak leányiskola $6\frac{1}{2}$ százaléknyi. A jelentés haladásnak jelzi, hogy a tisztán fiúiskolák száma 220-al, a tisztán leányiskoláké pedig 542-vel szaporodott. Megjegyezni kívánjuk egyébaránt, miszerint a tisztán fiú- vagy leányiskolák száma, s az ezeknél feltüntetett gyarapodást a felsőbb nép-, meg a polgári iskolák teszik, mint a melyekben a nemek szerinti elkülönítés már indokolt. Az elemi iskolákat bátran általában vegyeseknek mondhatjuk.

A jelentés ezt igazolni törekszik azzal, hogy ez az 1868. évi népnevelési törvény 29 §-a, mely a gyermekeknek nem szerint való elkülönítését rendeli, europaszerte vitás kérdés és ez a föld valameny-nyi államában azonos arányokban megvan.

Sohase fárasztja magát a közoktatási kormány, e kérdést az elmélet és gyakorlat már eldöntötte. Részemről némi elégtételt látok azért, hogy midőn évekkkel ezelőtt kimondottam, (Keresztény Magvető 1868. évi folyam 214. lap), hogy a 6—12 éves fiú- és leánygyermekeknek együtt való iskoláztatása nemcsak nem baj, sőt czélszerű, ebben sokan kételkedtek, sőt e folyóirat akkori szerkesztői azt gondolván, hogy mivel a gyermekeknek nem szerint való elkülönítésének eszméje divatos áramlat volt, annak igaznak is kell lenni, fennebbi állításomat kifogásolták; a melyet azonban ma már az elmélet és gyakorlat igaznak talált.*)

A jelentés azon szakasza, mely arról szól, hogy hány gyermeknek volt tankönyve, hányanak nem, minő eredményt értek el az isk., mivel az illetők az erre vonatkozó rovatokat tetszés szerint tölthették és töltettek ki, nekünk jelentésnélkülínek tetszik, nem is fárasztjuk olvasóinkat azok méltatásával.

Az iskolák nyelvét illetőleg kizárólag magyar tannyelvi iskola volt 1404; a magyar nyelv 2799 iskolában használtatott második tannyelvül; nem magyar nyelvű iskola 5719 volt, ezekből 1888 tett eleget az 1879. évi XVIII. törvény ez intézkedésének, hogy a magyar nyelv a rendes tantárgyak közé felvétessék; a többiek nem feleltek meg a törvény kívánalmának.

A nyelvi viszonyokat a jelentés sok oldalról végzetetlen számokban táblás kimutatásokban tárgyalja. Örömmel constatáljuk, hogy a magyar-német tannyelvű iskolák száma 500-al szaporodott, ennyivel apadván a tisztán német tannyelvű iskolák száma; ellenben a tisztán románajku iskolák száma is gyarapodott. Amazok fentartói — nagyobbára németajku protestáns polgártársaink — eléggé okosak voltak átlátni, hogy a haza lakóainak a haza nyelvét tudni kell; míg az utóbbiakat fentartó románok rajongó elfogultságukban önmagok, illetve egyes tagjai érdeke ellen munkálnak akkor, midőn arra törekszenek, hogy ezek az ország hivatalos nyelvét nehogy megtanulják.

*) E vitás kérdés alkalmat ad nekünk annak kijelentésére, hogy a folyóiratunkban megjelenő cikkekben kifejezett nézeteket, a miért nem csillagozzuk, nem mind valljuk magunkénak. Azok az illető író felelősségére esnek. Mi a különböző nézeteknek tért nyitunk, a mit magával hoz folyóiratunk liberális álláspontja, melyért már aztán a felelősséget minden körülmények közt magunkénak valljuk. Szerk.

E cikkben vannak feltüntetve az iskoláknak a rajzban, női kézimunkákban és a háziiparban felmutatott eredményei. A rajzban 1000 iskola közül 278-ban adatott oktatás. Miután a kimutatások szerint 184 felső nép vagy polgári iskola van, melyekben a rajztanítás mulhatlanul szükséges, kitűnik, hogy — legalább jelentés szerint — számos elemi iskoláknak is tanítottatott a rajz.

Házi-ipar 1000 iskola közül 43-ban tanítottatott. A jelentés jelzi ez ág kezdetleges viszonyok közt való lételet; reményét, hogy az e szakmában a képezdétől bővebb képzettséggel tanítók kiléptével nyer ez ügy szerves irányt.

Az iparágaknak egyáltalában iskolákban való tanítását illetőleg tett nyilatkozataim után óhajtanám, ha ez ügygyel a közoktatási kormány felhagyna, hisz erőszakolás mellett is csak kezdetleges viszonyok közt van, szerintem maradni is kell, nem levén az erőszakolás indokolt.

E fejezetet az iskolák helyiségi viszonyai különböző tekintetben való megvilágítása és kimutatása zárja be.

Az egészből legérdekesebbnek találom az iskolai kertekről, s kivált a faiskolákról szóló értesítést, mivel az iskolai kerteket és faiskolákat a népiskola mulhatatlan kellékének, lényeges kiegészítő részének tartom. A méltatás tételei s a táblás kimutatás közt eltérések levén, a méltatás adatait veszem, s örömmel látcm ebből, hogy a faiskolák számában a javulás 293.

A III. fejezet a tanítókról szól.

Az egész országban volt 22,024 tanító; ezek közt 2039 nő; a megelőző évhez képest gyarapodás 360. Egy tanítóra átlag 58 tényleg iskolába járó gyermek esett.

A tanítók javadalma 11 törvényhatóságban átlag 270 frt 81 kr; többiben 353 frt 71 kr, legnagyobb a javadalom Budapesten: egy tanítónak 1627 frt az évi illetménye; legkisebb Sárosmegyében: 251 frt, pedig itt egy tanítói állomásra 60 tanuló esik, míg Budapesten 45.

A tanítók közül jól birja és beszéli a magyar nyelvet 17,998 tanító, kevésse birja 1955, éppen nem tudja 2071; ilyen tanító legtöbb van Besztercze-Naszódmegyében.

A IV. fejezet a népiskolák fentartási költségeit tárgyalja.

A jelentés szerint a népiskoláknak készpénz és terményben összes bevétele 10,643,610 frt volt, tehát az iskolák bevétele a megelőző évhez képest fél millióval több; egy gyanus adat azonban az egész kimutatás értékét nagyon leszállítja, sőt kérdésessé teszi az a nyilatkozata a jelentésnek, hogy az iskolák ingatlan vagyonának értéke egy év alatt 4,577,901 frrtal gyarapodott, a mi megmagyarázhatatlan.

Kiadás a megelőző évhez képest 586,461 frrtal gyarapodott, a mi a hasonló arányban gyarapodott bevételekből fedeztetett.

Az V. fejezet az iskolákat jellegök szerint ismerteti. Volt az országban ez évben 318 állami jellegű iskola, a megelőző évhez képest gyarapodás 52; az ily iskolába járó gyermekek számával szaporodás 5192.

A jelentés szerint az állami iskolák népességének aránylag nagyobb a gyarapodása, mert a tanítók képeesebbek, a szükséglet pontos-

sabban fedeztetik s az ellenőrzés nagyobb, ebből magyarázható meg az ily iskoláknál — a jelentés szerint — kedvezőbb tanítási eredmény.

Az állami iskoláknál egy gyermektanítás egy évben átlag 14 frt kiadást okozott.

Felső népiskola volt az országban fiuk számára 26, leányok számára 47, közös 5, együtt 78. Ezen fajtájú iskoláknál a szaporodás 7, ellenben a tanulók létszámában apadás 102. A 78 felső népiskolában tanult gyermek 861 fiu- és 2578 leány-növendék. Egy felső népiskolai tanító évi javadalma 559 frt, egy növendék oktatására átlag 76 frt adatott ki. E utóbbi tekintetben azonban feltűnő különbség mutatkozik; az állami 13 iskolánál a kiadás jóval nagyobb, mint a felekezeti iskoláknál; az erdélyi részekben például míg a b.-hunyadi állami felső népiskolában egy növendék 246 frtba kerül, addig Szent-Ágotán a lutheranusok felső népiskolájában 24 frtba kerül egy növendék.

Polgári iskola volt az országban összesen 119, ezek közül tisztán állami 14, az állam által segélyezett községi 46, tisztán községi 21, a többiek felekezeti vagy magán intézetek. A polgári iskolának összesen: 648 tanítója. 5367 fiu-, 4457 leány-növendék; egy tanító állomás átlag 1010 frtba, s egy növendék 64 frtba került.

A növendékek számában 1374 gyarapodás van.

A polgári iskolák népességének egyharmadát a budapesti 14 polgári iskola szolgáltatja 3384 tanulóval.

Törvényszerű 14 osztályú polgári iskola van hat, ezekben az V osztályban van 125 fiu-, 23 leány-, a VI. osztályban 72 fiu-, 10 leány-növendék.

Hogy a polgári iskolák fejlesztessek, a közoktatási kormány munkába vette, hogy az iskolákhoz ipari tanműhelyek állittassanak; nem tudom, mi sikere lett e kezdeményezésnek. Ohajtanám, hogy semmi. Nagyon sajnálom, hogy az unalomig kell ismételnem azon megjegyzésemet, miszerint gondolkodni tudó országokban az elmélet, de különösen a gyakorlat nyomán már régóta azon meggyőződésre juttattak, hogy mesterséget, ipart csak műhelyben, nem pedig iskolában lehet tanulni és tanítani.

Kiválóan méltatja a jelentés az országban levő budapesti, maros-szigeti, trencsényi és soproni felsőbb leányiskolákat, e 4 fényűzési cikkét az államnak, melyek közül egyedül a budapestire 30,450 forintot ad az állam a maga pénztárából; egy tanár átlag 3000 forintba, egy növendék 110 forintba kerül, mindamellett, hogy a 378 növendék 15,000 forintot fizet. Tehát ha egyetlen tandíjmentes növendék sincs, minden egyes növendék 40 forintot. Urias dolog. Szigeten, bár a tanárok a pesti elkényeztetett tanárokhöz képest nagyon szerényen vannak javadalmozva: 970 frt, egy növendék 233 frtba kerül, trencsényben 200 frtba, a soproninak népessége nagyobb lévén, az arány kedvezőbb.

Bár e négy intézet nagyon sokba kerül az államnak, fentartásukat még sem gáncsolhatjuk, kötelessége lévén az államnak áldo-

zattal is módot nyújtani, hogy azon városok idegen ajku leányai az ország nyelvét, ha akarják, megtanulhassák.

A VI. fejezet az ipari szakoktatásról szól. Ily iskola kettő van az országban. A., a budapesti közép-ipariskola, mely 1880-ban kezdette meg működését. Közölve van ez intézet részletes tervezete, melykől kitűnik, hogy az ipar számára ez valóságos egyetem. A tanfolyam három évre terjed, a tantárgyak csoportonként vannak beosztva. Az első évben a magasabb ipar által követett képzetésre szükséges tantárgyak, például nyelv, számtan, mértan, vegytan és a rajz különböző módjai adatnak elő. A 2. évi folyamán az általános érdeklődő tantárgyak mellé járul az építészeti, meg gyáripari szakcsoport; ez utóbbi gépészeti és vegyészeti ágakban felölelve a fém-, fa- és szövetipart. A harmadik évben hasonlóan vannak beosztva a tantárgyak.

Az intézet népessége öröndetes haladást tanusít már a második évben, csak az sajnálatos, hogy ily valóban gyakorlati szakintézetben is a tanulók akkora hanyagságot tanusítanak, hogy a 2. évfolyamot végzett 31 tanuló közül 7 kapott elégtelen osztályzatot.

A kassai gépészeti iskola hasonlóan gyakorlati intézet, bár a három tanfolyamban együtt 45 növendék van; óhajtandó, hogy minél többen lépnének az intézetbe. Éppen e célból szükséges volna, hogy a szegény, de jóreménységű növendékek némi előnyökben, segedelmekben részesüljenek, hogy ez életpályára ilyenek léphessenek; a mostani berendezés több növendéket is megbírna; másfelől óhajtandó, hogy a növendékek a tanulásban nagyobb szorgalmat tanusítsanak, hogy az intézet ne legyen kénytelen később is, miként a legutóbbi évben, a III. osztályból többeket csak félévi, még pedig elégtelen osztályu bizonyítvánnyal elbocsátani, s ne legyen kénytelen, mint az utóbbi évben is, két növendéket kizárni.

Azt hisszük, hogy mind a növendékek erkölcsi magaviseletének fentartása, mind a tanítás sikerének biztosítása csak az együttes lakozással érhető el.

A VII. fejezetben tárgyalt képezdek ügyében lényeges változás nem törtévé, mult évi észrevételeinkre utasítjuk olvasóinkat. A képezdek 4 évi tanfolyamra való kibővítése már megkezdődött.

Különösegeéért, jobban mondva visszasság okáért fölemlítjük, hogy a mig átlag véve a tanító-képezdek mellett egy tanár 1740 frtba került, addig a tanítónő-képezdek melletti tanárok egyenkint 2961 frtba kerültek; amazokban egy növendék került 291 frtba, emezeknél 355 frtba.

A férfi-növendékek számában a megelőző évhez képest, tehát egy év alatt 102 apadás jelezte, a nőknél 120.

Nem tudjuk, mert a kimutatásban erre nem találunk kulcsot, hogy a szükséglet minő arányban áll a képesítési vizsgát tett növendékek számával, s a tanügy alkalmazni tudja-e a képesített növendékeket, ha igen, semmiesetre sem tartjuk czélszerűnek, hogy — kivált a tanító-képezdektől — a segedelemnek folytonos apasztása által a növendékek eltereltesse.

A VIII. fejezet a kereskedelmi iskolákról szól. A szám szerint 41 ily intézet 126,617 frt fentartási költségeiből az állam csak 15,100 frtot fedezvén, ez intézetek, mondhatni, a kereskedő társulatok intézetei.

Kisdédóvó intézet volt az országban 309, a mult évihez képest 31 szaporodás van.

Az országos tanítói nyugdíjalapról a XI. fejezet szól, örvendetes haladását tüntetvén fel ez ügynek. Az intézetbe fel van véve a 22,024 tanító és 468 óvó közül 11,893, ellenben tanítói állomásért 16,686 testület fizeti az illetéket, 6085 tanító nem tagja az intézetnek.

Való ugyan, hogy — miként a jelentés mondja — az intézethez tartozó tanítók közül sokan szerzeteknek tagjai, kikről gondoskodva van, lehetnek, kiket az illető testületök biztosít, vannak pap-tanítók; de részünkről más esetet nem képzelhetünk, hogy alkalmazott tanító az intézetnek ne legyen a tagja. Az pedig, hogy az idősebb tanítók kizárattak az intézetből, s most is 3703 csatlakozhatásért folyamodó tanító közül túlkorság miatt 1620 elutasított, nemcsak a méltányossággal, hanem az igazsággal is ellenkezőnek tartjuk, különösen ha fontolóra vesszük, hogy 4793 oly testület fizeti az évi magas illetéket, a melyeknek tanítói nem kapnak nyugdíjt, s a testületek évenként 200,240 frtot fizetnek az intézetbe, míg a nyugdíjt élvezendő tanítók csak 62,743 frtot.

Továbbá az ügy érdeke is megkívánná, hogy azokról az előregedett tanítókról — kiket most azért nem lehet az iskoláktól elmozdítani, mert éhen halnának — gondoskodva legyen némileg, hogy helyökbe új erőket lehessen alkalmazni.

A zárszámadás szerint az intézet összes vagyona 2.935,289 frt 69 kr volt az 1881. év végével, melyből 779,000 frtot tesznek a díjhátralékok, a mit nem lenne szabad tünni.

Az intézet összes tényleges bevétele volt, a mint ki lehet számítani, 378,771 frt, míg ellenben kiadása 59,789 frt; a mi a bevételnek csekély része, s ez is arról győz meg, hogy az intézet az előregedett tanítók irányában méltányos és igazságos lehet.

Különben 32 tanító nyugdíj czimen részesült 2552 frt 99 kr segedelemben, 280 özvegy, személyenként 84 frtban, együtt 25,673 frtban; 582 árva 18,281 frtban.

Az iskola takarékpénztára nem halad abban a mértékben, melyben óhajtanók; igaz ugyan, hogy míg a megelőző évben 103 iskolai takarékpénztár volt, a jelen kimutatásban már 329 van felvéve, melyekben 13,299 gyermek 55,934 frtot takarított meg, de én még ezt is csak kezdetnek tartom az ügy jelentőségéhez képest. Legnagyobb élenkség mutatkozik Brassó megyében.

A nagyméltóságú minister ur jelentésének 2. füzeté a közép és felsőbb iskolákról szól. Ezt következő füzetünkben fogjuk olvasóinkkal füzetesen megismertetni.

K. A.